

Šta je antropologija?

Prof. dr Miloš Milenković
Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet
Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Predavanja studentima Geografskog fakulteta u ak. 2024/25. god.

O predmetu i ispitu

- * Nastava u Jagićevoj, četvrtkom u 10h
- * Mini-sajt predmeta na mudlu:
<http://moodle4.f.bg.ac.rs/course/view.php?id=438>
- * **Isto i na Teams platformi Gepgrafskog fakulteta**
- * Tamo se nalaze sve informacije o programu predmeta, načinu polaganja i literatura

Konačna ocena:

Do 30 poena predispitne obaveze (vaša PP prezentacija o izabranoj široj literaturi, usmeno izlaganje i diskusija) i

Do 70 poena ispit (test, na osnovu predavanja i obavezne literature)

Mislmo da znamo pojmove: antropologija

- * Antropologija najčešće asocira na fizičku (biološku i medicinsku) antropologiju, mada se ona u stvari kroz istoriju formirala *nasuprot* njima tj. protiv rase kao pseudonaučnog koncepta i na njemu zasnovane ideologije rasizma
- * Antropologija je društvena nauka – komparativno proučavanje načina na koje različita društva osmišljavaju svet i u njemu žive u skladu s običajima, normama i vrednostima koji značajno variraju u prostoru i vremenu (nekada su je smatrali sociologijom „primitivnih“ naroda pa vam može ličiti na sociologiju)
- * Tokom svoje istorije bila je posvećena egzotičnim, udaljenim kulturama (da bi vremenom počela da se bavi sopstvenom)
- * U 20. veku je izgradila svojstvene metode i teorije, institucije, naučna društva (nacionalna i međunarodna), edicije knjiga i časopisa, i dugo je nezavisna disciplina
- * Inspirator u Srbiji: Dositej Obradović („Живот и прикљученија“ , „Совјети здравога разума“)

Mislmo da znamo pojmove: etnologija

- * Etnologija se u javnom diskursu izjednačava sa samim običajima (zato što je tokom svog razvoja najčešće stvarno i bila upravo to – proučavanje običaja u službi nacionalne, državne i dvorske politike)
- * Etnologija je nauka o tradicionalnoj kulturi, običajima, znanjima – folklornoj kulturnoj baštini, materijalnoj i nematerijalnoj
- * Srodna je istoriji i pre je humanistička disciplina nego društvena nauka
- * Zamišlja se kao očuvanje a ne kritičko proučavanje običaja, pa se njena društvena funkcija doživljava kao „kovčežić“ zradicije
- * Inspirator u Srbiji: Vuk Stefanović Karadžić („Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона“, „Српски рјечник“)

Dve nauke, jedan studijski program

- * Etnologija i antropologija: „Između Vuka i Dositeja“, „I Vuk i Dositej“, „Vuk ili Dositej“
- * Uvek imajte na umu to da se od etnologije očekuje ne da preispituje poreklo i smisao običaja, nego da ih popisuje i čuva za naredne generacije – etnologija se tokom najvećeg dela svoje istorije posmatrala kao „kovčežić“ (V. Karadžić) u kojem se nešto čuva da bi se u to verovalo i prenosilo, a ne kao proces razumevanja toga što se čuva da bi se to nešto preispitalo, unapredilo ili napustilo... Suprotno načelima nauke, etnologija je uglavnom opravdavala realnost.
- * U tom smislu, etnologija je konzervativnija a antropologija liberalnija – etnolozi imaju posao da čuvaju običaje i verovanja, a antropolozi da ih preispituju... Ali moguće je i jedno i drugo! Napredak nije nužno povezan sa radikalnim revolucionarnim pristupom svetu, nego sa postepenom promenom predstava. Imajte na umu da i želja da se realnost menja takođe može biti objašnjena kao praksa koja je suprotna načelima nauke.
- * U Srbiji, etnologija i antropologija su spojene u jedinstven studijski program, na zajedničkom odeljenju – studiraju se i istražuju kao jedinstvena nauka, na zajedničkom Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Značaj etnologije i antropologije za demografe i geografe

Mnoge discipline oslanjaju se na etnologiju i antropologiju, one imaju veoma veliki interdisciplinarni potencijal – prva važna poenta za demografe

Etnolozi često sarađuju sa istoričarima, etnomuzikolozima, etnolingvistima i sl. a antropolozi sa sociolozima, pravnicima, demografima i sl.

Sve ove institucije sprovode istraživanja i objavljuju izdanja korisna demografima.

Geografima i turizmlozima su su posebno važna etnološka istraživanja kreiranja i zaštite kulturnog nasleđa

Demografima su posebno važna istraživanja u okvirima antropologije srodstva, političke antropologije i antropologije roda

„Druge“ kulture i „naša“

- * U osnovi, antropologija je proučavanje drugih kultura, a etnologija - sopstvene
- * Ali odavno znamo da ne postoje „čiste“ kulture koje su homogene – druga ključna poenta za demografe
- * To je svima jasno u doba globalizacije, ali mnogo pre nego što je globalizacija započela bilo je jasno da u složenim društvima različiti društveni slojevi (staleži, kaste...) ili zajednice koje žive u različitim ekološkim nišama imaju različitu kulturu
- * Ni u malim zajednicama („plemenima“) ne vide svi svoju kulturu na isti način niti je svi na isti način upražnjavaju
- * Uvek imajte na umu da su akademski koncepti eksplanatorne alatke, ali da vremenom postaju deo društvene stvarnosti čijem proučavanju služe, pa da su tako „rasa“, „nacija“, „kultura“ danas pojmovi o kojima „svi sve znaju“ zato što su kroz školski sistem, medije i poularnu kulturu/folklor postali deo svakodnevnog rečnika

Pozitivizam/konstruktivizam, nacionalizam/kosmopolitizam

- * Najznačajnija tenzija tiče se epistemološke razlike između pozitivizma i konstruktivizma: da li su kulture realne („date“, „nađene“) poput prirodnih pojava ili su one rezultat tumačenja njihovih pripadnika i onih koji to nisu
- * Razlika između etnologije i antropologije u velikoj meri se poklapa sa ovom epistemološkom razlikom – etnolozi kulturi pristupaju kao da je realna, autentična; antropolozi proučavaju ko u šta veruje kao da je autentično, i zašto – treća važna poenta za deografe (posebno zbog veze između identiteta i nataliteta)
- * Distinkcija nacionalizam/kosmopolitizam se u velikoj meri poklapa sa distinkcijom etnologija/antropologija
- * Ali ne zaboravite – nauka proučava verovanja, pa tako i etnologija i antropologija preispituju sopstveno nasleđe i društvenu ulogu. Odnos nauke i društva je „ugrađen“, refleksivno se podrazumeva – četvrta poenta za demografe

Istorija, teorija i metod

- * Za razliku od drugih nauka, u društveno-humanističkim naukama mi studiramo „od početka“ i čitamo „klasike“
- * Naša znanja retko zastarevaju, naše teorije nisu takve da mogu biti lako opovrgnute i prevaziđene
- * Po tome smo srodniji humanistici i umetnosti
- * Ali to ne znači da naša znanja nisu pouzdana i objektivna – ona samo nisu očigledna i merljiva, na način na koji su to znanja u drugim naučnim poljima (biomedicinskom, prirodno-naučnom ili tehničko-tehnološkom) - peta poenta za demografe
- * Ključna razlika: kvantitativna vs. kvalitativna istraživanja
- * U društveno-humanističkim naukama, metafizička i naučna pitanja su često isprepletana, a religija, politika, mit, književnost i umetnost često imaju veću ulogu nego u „pravim“, „tvrdim“ naukama o prirodi
- * To je nekada dobro, a nekada nije – o tome ćemo imati diskusiju posle jednog od vaših izlaganja

Svet oko nas – inherentni konstruktivizam antropologije

- * Svet oko nas nije „nađen“ odn. „za(dat)“
- * Različite kulture različito klasifikuju predmete, bića, pojave, procese, ljude, narode... sve što postoji – šesta poenta za demografe
- * Mi spoljnjem svetu pristupamo kroz naš „kulturni softver“ – sistem znanja i verovanja (i folklornih i naučnih), u čemu značajnu ulogu igra jezik
- * Različiti jezici i kulture različito osmišljavaju svet (lingvistički i kulturni relativizam)
- * Mene je kao đaka i, kasnije, studenta, fascinirala relativnost kultura („svi smo mi pomalo egzotisti“) da bih kasnije otkrio visok stepen relativnosti u našoj, sopstvenoj
- * Ako bismo morali da definišemo antropologiju ukratko ona bi bila upravo to – nauka o kreiranju svetova i načinima na koji se te kreacije (folklorne, religijske, političke ali i naučne) uvreže kao realne, normalne, neupitne („komparativna analiza zdravog razuma“)

Mi su svetu – kako pojmovi usmeravaju naš život

- * Osoba
- * Srodstvo
- * Pol/rod
- * Kultura
- * Identitet – individualni i kolektivni

Drugi u svetu – pojmovi usmeravaju to kako vidimo druge

- * Mi/Drugi
- * Etnicitet, poreklo, nasleđe, zajednica
- * Nacije i nacionalizmi
- * Moć, politika, dominacija i subordinacija
- * Kolonijalizam i postkonijalizam
- * Neokolonijalizam
- * Antropologija – od „istraživanja primitivnih“ do „preispitivanja kod kuće“

Telo – ni objektivnije nit osporavanije

- * Ovoj temi biće posvećen posebno predavanje
- * Rituali životnog ciklusa
- * Bolest i zdravlje
- * Pitanje pola i roda
- * Rase i rasizam
- * Telo i individualnost
- * Telo i kolektiv

Materijalna i nematerijalna kultura – skoro pola popisa!

- * Ovoj temi biće posvećeno posebno predavanje
- * Na uvodnom nivou je važno da znate da je podela tehnička, didaktička, dakle formalna
- * Sva kultura je nematerijalna, u smislu da predstave, znanja, veštine – sve što nam je potrebno da koristimo materijalni svet – jeste nematerijalna kultura (uključujući i jezik)
- * I treći element (socijalna kultura) je nematerijalan (predstave o sebi i drugima, o socijalnim odnosima, porodici, polu/rodu, politici i identitetu)
- * Povećanje društvenog i političkog značaja nematerijalnog nasleđa (Unesko)
- * Kada popisivač postavlja pitanja koja se odnose na poreklo, religiju, pol, jezik, porodični život i domaćinstvo, on u stvari prikuplja „podatke“ koji su etnološki po svojoj prirodi - još jedna važna poenta za demografe

Religija – uzbudljiva, egzotična, i opasna tema

- * Religije „primitivnih“ naroda i folklor Evroazije - rituali, veštice, čarobnjaci, vradžbine
- * Organizovane religije
- * Sekularizacija i desekularizacija
- * Internacionalne i nacionalne religije
- * Male verske zajednice
- * Odnos prema nauci (znanje kao verovanje, porast populizma)
- * Temelj etnokonfesionalnih identiteta
- * Politička instrumentalizacija religije

Hvala na pažnji

- * Upoznajte se sa literaturom
- * Postavite pitanja, uživo ili mejlom
- * Sve pojmove koji vam nisu od ranije poznati odmah potražite u rečnicima i enciklopedijama, na internetu i u knjigama
- * Sve što ne razumete pitajte – na času ili mejlom („nema blama“)
- * Rad u malim grupama poput vaše je privilegija studenata najbogatijih univerziteta, iskoristite vreme koje vam je dato

milmil@f.bg.ac.rs